

WPLYW KRYZYSU GOSPODARCZEGO NA EFEKTYWNOŚĆ POLSKIEGO GÓRNICICTWA I INNYCH SEKCJI PRZEMYSŁU

Tadeusz FRANIK, Ewa FRANIK

Streszczenie: Przedstawiono analizę ekonomicznej efektywności sekcji przemysłu o nazwie górnictwo i wydobywanie w konfrontacji z pozostałymi sekcjami przemysłu w okresie przemian gospodarczych w Polsce. Efektywność oceniano wykorzystując powszechnie stosowane mierniki, określające ekonomiczne rezultaty działalności gospodarczej. Poziom oraz dynamika zmian wskaźników, szczególnie w okresach kryzysowych, świadczą między innymi, o jakości zarządzania podmiotami gospodarczymi. Analiza obejmuje lata 1994–2011. W okresach kryzysowych najczęściej następują zmiany stopnia wykorzystania podstawowych czynników produkcji w osiągniętych efektach gospodarczych. Dotyczy to szczególnie takiego czynnika, jakim jest nakład kapitału, który ma ważne znaczenie w okresie reformowania gospodarki, a szczególnie wszystkich branż górnictwa.

Słowa kluczowe: Ekonomiczna efektywność, górnictwo i wydobywanie, przemysł, kryzys.

1. Wprowadzenie

Innowacyjne techniki i metody zarządzania, a szczególnie rozwój informatyki oraz rozpowszechnienie systemów komputerowych w procesie podejmowania racjonalnych decyzji, prowadzą w konsekwencji do szybkiego wzrostu ekonomicznej efektywności przedsiębiorstw. Zmiany w tym zakresie w obszarze działalności przedsiębiorstw w Polsce wiążą się w sposób istotny z procesami restrukturyzacyjnymi przeprowadzonymi w ostatniej dekadzie poprzedniego wieku oraz na początku obecnego. Górnictwa, a zwłaszcza górnictwa węgla kamiennego te procesy dotyczyły w sposób szczególny.

Ekonomiczna efektywność powinna być zasadniczym kryterium oceny działalności podmiotów gospodarczych, często jednak, szczególnie w okresie reformowania gospodarki, a także w okresach kryzysu gospodarczego schodzi na plan dalszy i nie stanowi jedyne kryterium w podejmowaniu decyzji [1].

Pod pojęciem „przemysł”, w niniejszej pracy rozumie się trzy podstawowe sfery działalności gospodarczej, które według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), stosowanej między innymi do celów statystycznego dokumentowania ich rezultatów ekonomicznych, tworzą sekcje (oznaczone odpowiednio symbolami B, C i D). Są to:

- Górnictwo i kopalnictwo,
- Przetwórstwo przemysłowe,
- Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną.

Znaczenie przemysłu w wytwarzaniu bogactwa kraju systematycznie spada [5]. Jego udział w wytwarzaniu PKB w Polsce obniżył się w ciągu kilkunastu lat z poziomu 28,43 % w roku 1995 do 22,40 % w roku 2011, a sekcji górnictwo i wydobywanie odpowiednio z 3,71 % do 2,60 %. Głębokie procesy restrukturyzacyjne przeprowadzane w przedsiębiorstwach, szczególnie w kopalniach węgla kamiennego, przyczyniły się do zmiany struktury wytwarzanego w kraju bogactwa narodowego, mimo iż w okresie tym

obserwujemy szybki wzrost PKB. Obserwowana tendencja spadkowa udziału przemysłu oraz rolnictwa w wytwarzaniu PKB jest zjawiskiem powszechnie obserwowanym w rozwiniętych gospodarczo krajach. Jest to wynikiem wzrostu znaczenia sfery usług, których udział w wytwarzaniu PKB w najbardziej rozwiniętych krajach przekracza poziom 80 %.

Problem efektywności gospodarowania nabiera szczególnego znaczenia w sytuacjach kryzysowych. Kryzys pociąga za sobą najczęściej zmniejszenie aktywności gospodarczej przedsiębiorstw, co prowadzi nieuchronnie do pogorszenia ich ekonomicznej efektywności [4]. Sytuacje takie wymagają działań szczególnych kadry zarządzającej dla ochrony poziomu wytwarzanej produkcji, ochrony rynku odbiorców oraz wykorzystania potencjału produkcyjnego i ludzkiego przedsiębiorstw. Występujący w okresach kryzysu wzrost stopy bezrobocia może powodować bardzo poważne skutki społeczne. W okresie spowolnienia gospodarczego nasilają się żądania kierowane do administracji rządowej i polityków aby przedsiębiorstwa mogły uzyskać różnego rodzaju ulgi finansowe, łatwiejszy dostęp do kredytów czy też zmniejszenie obciążeń podatkowych.

2. Podstawowe kategorie ekonomiczne charakteryzujące górnictwo oraz inne sekcje przemysłu w latach 1994-2011

Analiza efektywności ekonomicznej przedsiębiorstw funkcjonujących w obrębie sekcji górnictwo i wydobywanie na tle wszystkich sekcji przemysłu obejmuje lata 1994-2011 – okres znamieny z jednej strony prowadzonymi procesami restrukturyzacyjnymi a z drugiej występującymi podokresami wyraźnego pogorszenia koniunktury. Podokresy te należy utożsamiać z okresami spowolnienia wzrostu gospodarczego, które wielu ekonomistów utożsamia z sytuacjami kryzysowymi. W latach 1994-2011 dwa razy obserwuje się wyraźne pogorszenie koniunktury. Pierwszy kryzys wystąpił w latach 2001-2002, natomiast drugi został zapoczątkowany w latach 2008-2009 i trwa do chwili obecnej z tendencją do pogłębiania. Mimo iż obecny kryzys nie ma swych źródeł w gospodarce, lecz w amerykańskim systemie finansowym, a właściwie w nieodpowiedzialnym postępowaniu niektórych banków w zakresie kreowania pieniądza i innych instrumentów finansowych

w celu nadmiernego zwiększania akcji kredytowej, to skutki takiego postępowania odczuwa cała gospodarka światowa, w tym także gospodarka polska [1, 4].

Efektywność ekonomiczna całego przemysłu oraz wybranej jego części, jaką jest sekcja górnictwo i wydobywanie, może być mierzona wynikiem finansowym oraz stopniem wykorzystania użytych do jego osiągnięcia czynników produkcji. Analiza taka może obejmować kształtowanie się w czasie wartości podstawowych wskaźników charakteryzujących jakość gospodarowania oraz dynamikę ich zmian w badanym okresie. W analizie makroekonomicznej do pomiaru efektywności można wykorzystać takie kategorie ekonomiczne jak wskaźniki rentowności brutto i netto, udział strat brutto i netto w zyskach brutto i netto oraz szereg innych wskaźników.

W tabeli 1 przedstawiono dane statystyczne dotyczące kształtowania się przychodów z działalności gospodarczej, kosztów uzyskania przychodów, wyniku finansowego brutto, wyniku finansowego netto oraz wartości kapitału własnego w bilansie przedsiębiorstw funkcjonujących w ramach wszystkich sekcji zaliczanych do przemysłu w latach 1994–2011, natomiast w tabeli 2 odpowiednie wielkości charakteryzujące wyniki ekonomiczne sekcji górnictwo i wydobywanie. Zamieszczone w tabelach wielkości dotyczą

przedsiębiorstw prowadzących system rachunkowy działalności gospodarczej oraz zatrudniających co najmniej 10 osób.

Tab. 1. Podstawowe dane ekonomiczne o działalności gospodarczej przemysłu (łącznie z górnictwem) w latach 1994–2011 (wartości nominalne w mln zł)

Lata	Przychody z działalności gospodarczej	Koszty uzyskania przychodów	Wynik finansowy brutto	Wynik finansowy netto	Kapitał własny
1994	184 297,5	175 450,8	7 893,6	2 868,7	62 254,1
1995	266 500,8	256 106,5	11 564,7	4 999,0	142 331,5
1996	327 941,5	319 693,6	10 771,8	4 153,2	148 381,9
1997	406 338,6	393 291,8	14 531,4	7 169,6	161 735,7
1998	454 736,7	449 715,0	6 202,9	97,5	169 258,7
1999	492 723,9	489 588,9	3 990,4	-2 022,0	173 179,3
2000	549 299,5	543 294,6	6 137,5	462,3	182 995,5
2001	585 853,1	581 897,7	3 967,3	-1 396,0	185 270,0
2002	565 912,0	558 602,4	7 590,0	2 659,4	193 687,2
2003	647 552,1	619 963,4	27 034,5	19 021,9	230 505,8
2004	754 998,0	702 231,0	53 239,0	43 105,0	280 773,0
2005	782 829,0	736 989,0	46 097,0	36 795,0	318 300,0
2006	882 970,0	825 286,0	57 638,0	46 978,0	355 334,0
2007	999 147,0	930 764,0	68 514,0	57 348,0	456 386,0
2008	1 075 792,0	1 031 612,0	44 238,0	35 290,0	469 819,0
2009	1 056 443,0	998 326,0	58 114,0	48 462,0	510 917,0
2010	1 144 854,0	1 073 282,0	71 603,0	60 304,0	559 536,0
2011	1 217 477,0	1 129 271,0	88 299,0	74 037,0	414 642,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [5]

Tab. 2. Podstawowe dane ekonomiczne o działalności gospodarczej sekcji „górnictwo i wydobywanie” w latach 1994–2011 (wartości nominalne w mln zł)

Lata	Przychody z działalności gospodarczej	Koszty uzyskania przychodów	Wynik finansowy brutto	Wynik finansowy netto	Kapitał własny
1994	16 344,6	15 388,2	819,4	239,5	5 979,6
1995	21 324,2	21 059,9	388,2	-171,1	13 941,4
1996	24 423,4	25 774,3	-1 305,8	-1 731,7	12 543,9

1997	28 579,4	28 814,6	-229,1	-789,0	11 569,0
1998	28 346,9	32 646,4	-3 742,1	-4 012,6	5 955,4
1999	29 817,1	33 325,7	-3 168,5	-3 414,8	5 955,4
2000	32 491,4	32 788,4	-327,8	-676,8	2 235,4
2001	33 843,7	33 687,1	157,6	-123,5	1 728,2
2002	31 264,2	31 404,6	-161,7	-358,1	996,0
2003	38 451,2	29 990,0	7 696,1	7 286,3	1 544,6
2004	36 399,0	30 937,0	5 474,0	4 407,0	11 656,5
2005	36 799,0	31 696,0	5 103,0	4 046,0	13 830,0
2006	39 966,0	33 969,0	5 983,0	4 686,0	16 733,0
2007	41 402,0	35 206,0	6 200,0	5 088,0	19 182,0
2008	46 724,0	40 216,0	6 490,0	5 359,0	21 210,0
2009	45 145,0	41 064,0	4 089,0	3 328,0	25 363,0
2010	50 505,0	42 329,0	8 183,0	6 611,0	27 172,0
2011	64 589,0	45 890,0	18 721,0	15 272,0	31 152,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [5]

Sytuacje kryzysowe występujące w ostrej, rozwiniętej fazie poprzedzane, są zazwyczaj fazą wstępną, ukrytą, gdy obserwujemy jedynie wczesne sygnały ostrzegawcze dotyczące przyszłych zmian warunków gospodarowania. W zakresie ekonomicznych sygnałów dotyczących przedsiębiorstw są to takie zjawiska jak [6]:

- zmniejszenie przychodów,
- szybki przyrost kosztów,
- spadek zysku,
- zwiększone zapotrzebowanie na kredyt,
- kłopoty z egzekucją należności,
- wolny obrót zapasami,
- wyprzedaż majątku trwałego,
- zaleganie z płatnościami.

Z punktu widzenia danych zawartych w przytoczonych tabelach, kryzys światowy zapoczątkowany w latach 2008-2009 nie znajduje odzwierciedlenia w rezultatach ekonomicznych uzyskiwanych do roku 2011 przez przemysł i górnictwo w Polsce. Nie ulega jednak wątpliwości, że sytuacja ta ulegnie pogorszeniu w miarę jak zjawiska kryzysowe w gospodarce światowej będą ulegać pogłębieniu. Wczesne rozpoznanie sytuacji kryzysowych umożliwia odpowiednie zaplanowanie działań łagodzących skutki niekorzystnych zjawisk w gospodarce.

Jeśli dokona się wnikliwej analizy zamieszczonych w powyższych tabelach wielkości ekonomicznych, to wyniki takiej analizy mogą być dla wielu obserwatorów życia gospodarczego zaskakujące. Powszechnie obowiązujące od roku 2008 w naszym kraju określenie sytuacji jako „kryzysowej”, być może pod wpływem obserwowanych w innych

krajach, zostało odniesione do wszystkich dziedzin życia społecznego i gospodarczego, w tym na sytuację przedsiębiorstw. Wiele niepowodzeń przedsiębiorstw ma natomiast swe źródło w złym zarządzaniu lub podejmowaniu nadmiernego ryzyka [1].

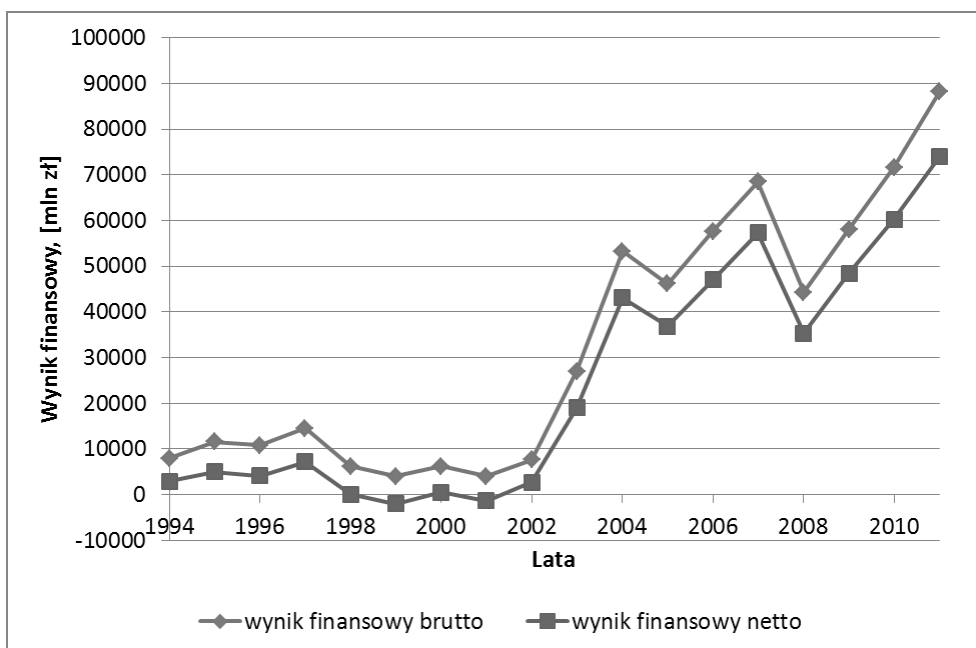
3. Analiza efektywności przedsiębiorstw funkcjonujących w obrębie przemysłu oraz sekcji górnictwo i wydobywanie

Analizowane w niniejszej pracy układy gospodarcze grupują przedsiębiorstwa o zbliżonym branżowo charakterze. Ekonomiczne rezultaty ich działalności wpływają na zagregowane rezultaty ich zbiorowego działania. Głównym celem porównywania ekonomicznych wyników uzyskiwanych w rozpatrywanych tutaj przekrojach gospodarczych jest możliwość oceny jak rezultaty głębokiej restrukturyzacji górnictwa, a szczególnie górnictwa węgla kamiennego wpłynęły na wyniki ekonomiczne tej branży oraz jak radzi ona sobie w warunkach kryzysu gospodarczego w konfrontacji z innymi sekcjami przemysłu.

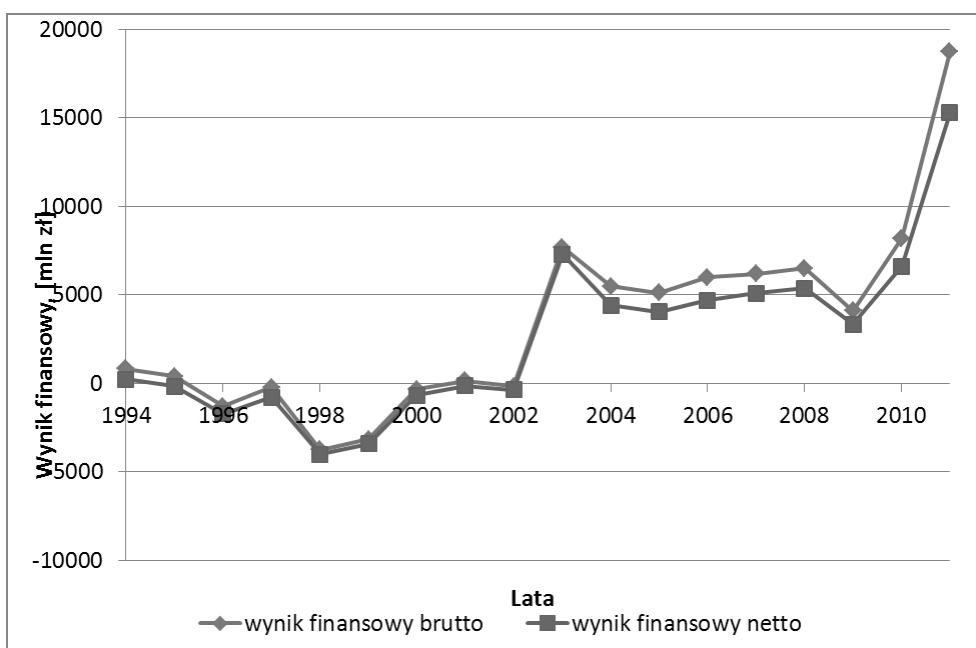
Powszechnie uważa się, że jedną z najlepszych miar ekonomicznej efektywności funkcjonowania podmiotu gospodarczego jest wynik finansowy osiągnięty w rezultacie prowadzonej działalności operacyjnej. Rezultaty w postaci wyniku finansowego mogą być różnie mierzone i powinny uwzględniać specyfikę prowadzonej działalności, lecz w celu generalnych porównań mogą być traktowane, jako wynikowa miara syntetyczna tych rezultatów.

Wynik finansowy brutto przemysłu jest w całym badanym okresie dodatni i kształtuje się w granicach od około 4 mld zł w roku 1999 do ponad 88 mld zł w roku 2011. W latach 1998-2002 następuje wyraźne pogorszenie tego wskaźnika – jego wartość nie przekracza w tym okresie poziomu 7,5 mld zł. Oznacza to wyraźne pogorszenie koniunktury, co można uznać za sytuację kryzysową, jeśli za kryzys uznamy poważne załamanie wzrostu gospodarczego, niezależnie od przyczyn, które go powodują. Po roku 2002 wynik finansowy brutto podmiotów gospodarczych funkcjonujących w ramach przemysłu systematycznie i z wysoką dynamiką rośnie za wyjątkiem lat 2008-2009, gdy następuje spadek tego wskaźnika w stosunku do lat poprzedzających ten okres. Mimo, iż lata te uznaje się za początek obserwowanego obecnie kryzysu światowego, to rezultaty osiągnięte przez przemysł w Polsce w kolejnych latach nie wskazują, że znalazł on odbicie w naszej gospodarce. Podobny charakter prezentuje osiągnięty w przemyśle wynik finansowy netto, z tym jednak, że w okresie pierwszego kryzysu jego wartości są skrajnie niskie a w latach 1999 i 2001 osiąga on wartości ujemne.

Nieco inaczej kształtuje się wynik finansowy brutto osiągnięty przez zakłady górnicze funkcjonujące w obrębie sekcji górnictwo i wydobywanie. Tutaj na okres pierwszego kryzysu, gdy koniunktura w całej gospodarce uległa pogorszeniu, nakłada się trudna sytuacja w branży spowodowana restrukturyzacją. Ujemne wartości wyników finansowych zarówno brutto jak i netto obserwujemy w okresie od 1995 do 2002 roku.

Rys. 1 Wyniki finansowe brutto i netto przemysłu w latach 1994-2011

Rys. 2 Wyniki finansowe brutto i netto sekcji górnictwo i wydobywanie w latach 1994-2011

W okresie tym nastąpiła głęboka restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego, w wyniku której zmniejszyła się znacznie liczba czynnych zakładów górniczych, zmniejszono zdolność produkcyjną branży, zmniejszono zatrudnienie oraz dokonały się przekształcenia własnościowe. Tak radykalne przemiany nie mogły nie uwidocznić się w rezultatach ekonomicznych osiągniętych przez tą sekcję przemysłu.

4. Analiza rentowności sprzedaży oraz rentowności kapitału własnego w latach 1994–2011 w analizowanych sekcjach przemysłu

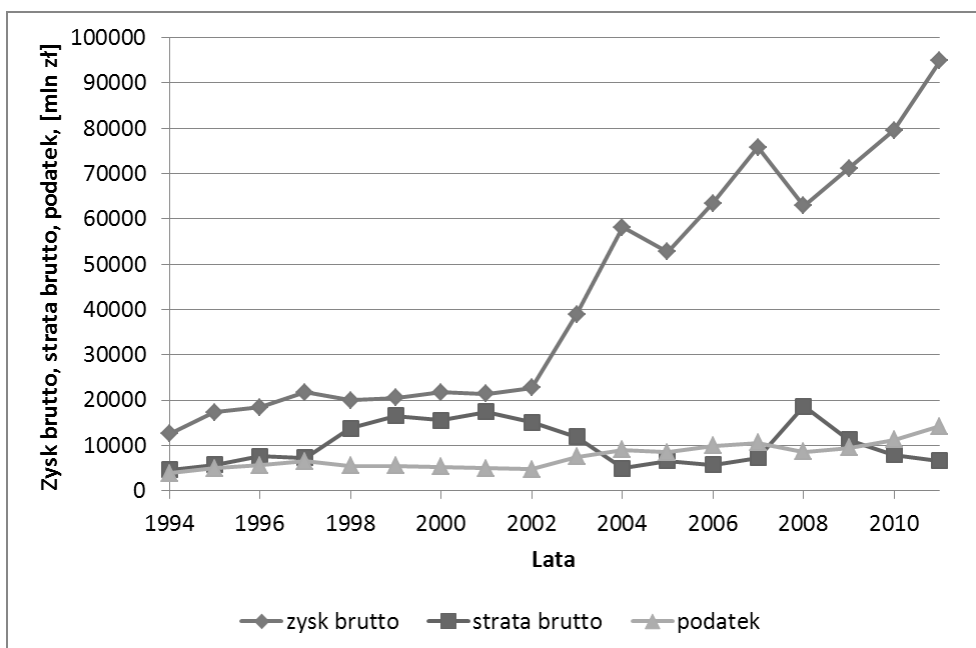
Niezmiernie przydatną w ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw w sytuacjach kryzysowych jest ich zdolność do generowania dodatniego wyniku finansowego. W okresie kryzysu, lub w latach bezpośrednio poprzedzających kryzys, rosną trudności przedsiębiorstw w spłacaniu swoich zobowiązań finansowych, co pociąga za sobą wzrost liczby podmiotów gospodarczych, które osiągają straty na działalności operacyjnej i finansowej. Wzrasta też znacznie liczba podmiotów gospodarczych, które ogłaszają upadłość.

Jeśli okres pierwszego kryzysu będziemy utożsamiać z latami 1998-2002 to w okresie tym obserwujemy bardzo wysoki poziom relacji między stratą brutto a zyskiem brutto. Dla przedsiębiorstw obejmujących cały przemysł wskaźnik ten wynosił od 66,6 % w roku 2002 do 81,5 % w roku 2001, średnio dla całego okresu strata brutto stanowiła 73,8 % zysku brutto. Relacja straty netto do zysku netto w tym okresie dla przemysłu zawierała się w przedziale od 84,8 % do 113,7 %, ze średnią wartością, wynoszącą ponad 100,7 %. Świadczy to o tym, że przeciętnie rzecz ujmując, poziom strat netto w okresie pierwszego kryzysu przewyższał wielkość zysków netto, jakie wygenerowały przedsiębiorstwa.

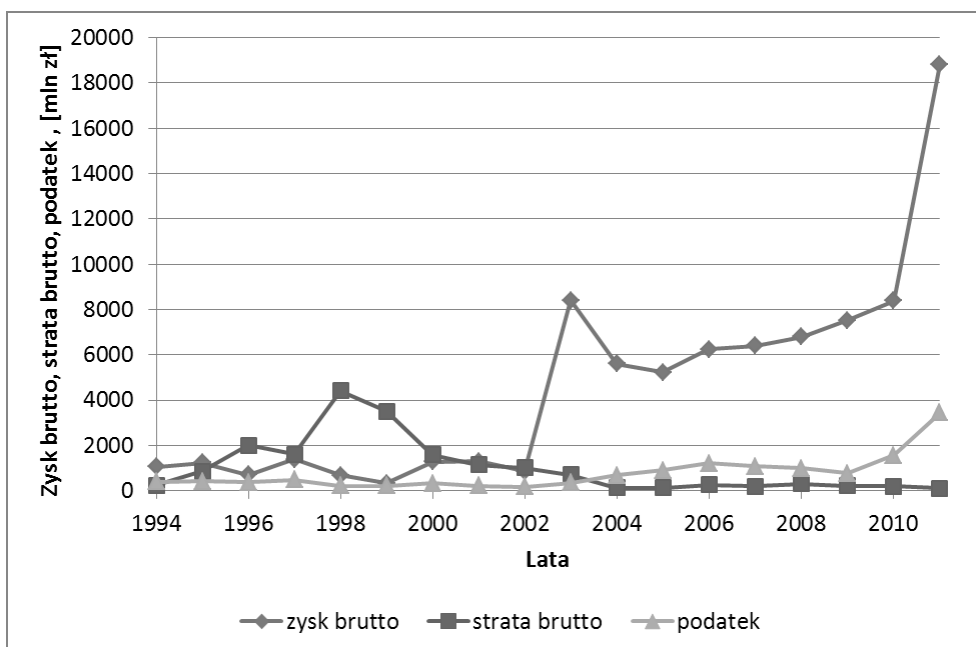
Zakłady górnicze funkcjonujące w obrębie sekcji górnictwo i wydobywanie osiągały w okresie pierwszego kryzysu dużo gorsze wskaźniki dotyczące relacji między wielkością strat i zysków. W odniesieniu do relacji strat brutto do zysku brutto to kształtowały się one w przedziale od 88,0 % w roku 2001 do 1051,5 % w roku 1999, średnio wynosiły 407,6 %. Odpowiednie relacje między stratą netto i zyskiem netto wynosiły od 111,4 % do 1763,3 %, ze średnią wartością na poziomie przekraczającym 654 %. Tak wysoki poziom strat był wynikiem nie tyle kryzysu, co procesów reformowania górnictwa i przemian, jakie się dokonywały w jego obrębie.

Począwszy od roku 2003 obserwujemy poprawę efektywności przedsiębiorstw, zarówno w całym przemyśle jak i w sekcji górnictwo i wydobywanie. Świadczy o tym dużo mniejsze zróżnicowanie rentowności przedsiębiorstw, którego miarą jest relacja strat brutto lub netto podmiotów nierentownych do zysków brutto lub netto podmiotów rentownych [1]. Wskaźniki takie znacznie obniżają swoje wartości w stosunku do okresu pierwszego kryzysu. Wyjątek w tym względzie obserwujemy jedynie w odniesieniu do całego przemysłu w latach 2008 oraz 2009, kiedy te relacje uległy wyraźnemu pogorszeniu. Oznacza to, że początek drugiego kryzysu znalazł odbicie w zróżnicowaniu rentowności przedsiębiorstw. Nie obserwujemy natomiast tego zjawiska w wynikach zakładów górniczych sekcji górnictwo i wydobywanie.

Przeciętny poziom relacji strat brutto do zysku brutto w tym okresie w całym przemyśle wynosił 16,0 %, (w wyjątkowym pod tym względzie roku 2008 – aż 29,6 %), natomiast w sekcji górnictwo i wydobywanie – 3,5 %. Średnie wielkości udziału strat netto w zysku netto w przemyśle wynosiły 17,2 %, a w sekcji górnictwo i wydobywanie osiągnęły bardzo niski poziom, gdyż wynosiły w tym okresie około 3,3 %, przy czym najwyższy poziom tego wskaźnika obserwujemy w roku 2003, gdy górnictwo nadal było restrukturyzowane.

Rys. 3. Kształtowanie się zysku i straty brutto oraz wielkość podatku dochodowego w podmiotach gospodarczych funkcjonujących w ramach przemysłu

Rys. 4. Kształtowanie się zysku i straty brutto oraz wielkość podatku dochodowego w podmiotach gospodarczych funkcjonujących w ramach sekcji górnictwo i wydobywanie

Ekonomiczną efektywność działalności gospodarczej można także oceniać za pomocą wskaźników rentowności. Z szerokiej gamy tych wskaźników przedstawiono analizę jedynie dwóch, tzn. wskaźnika stopy zwrotu ze sprzedaży (*Return on Sales*, ROS) obliczany, jako stosunek wyniku finansowego brutto do przychodów ze sprzedaży oraz wskaźnika rentowności kapitału własnego (*Return on Equity*, ROE), który obliczano, jako procentowy stosunek wyniku finansowego brutto do kapitału własnego podmiotu gospodarczego [7, 8]. Rysunek 5 przedstawia kształtowanie się wielkości tych wskaźników zarówno dla całego przemysłu jak i dla podmiotów z sekcji górnictwo i wydobywanie.

Wskaźnik ROS określa efektywność finansową w stosunku do przychodów ze sprzedaży. Im niższy jest ten wskaźnik, tym wyższe muszą być przychody ze sprzedaży dla osiągnięcia określonej kwoty zysku. Wyższa wartość tego wskaźnika oznacza korzystniejszą kondycję finansową.

Wysokość tego wskaźnika w okresie pierwszego kryzysu dla przemysłu traktowanego łącznie, kształtowała się na niskim poziomie i wynosiła od 0,7 % w roku 2001 do 1,4 % w roku 1999. Skrajnie niekorzystne wartości w tym okresie jeśli chodzi o rentowność sprzedaży uzyskują zakłady górnicze, gdyż z wyjątkiem roku 2001 – wartości wskaźnika ROS są ujemne, a w najgorszym pod tym względem roku 1998, osiąga on poziom -13,2 %.

W okresie po 2003 roku sytuacja ulega znacznej poprawie. Sekcja górnictwo i wydobywanie charakteryzuje się dużo wyższą rentownością sprzedaży niż cały przemysł. Średnie wartości tego wskaźnika z okresu 2003-2011 wynoszą: 16,3 % w górnictwie, a w całym przemyśle niemal 6,0 %.

W przypadku drugiego kryzysu, obserwujemy obniżenie się tego wskaźnika do poziomu 4,1 % w roku 2008 dla całego przemysłu, natomiast w górnictwie spadek wartości wskaźnika ROS do poziomu 9,1 % wystąpił w roku 2009. Oznacza to, że wartości wskaźnika rentowności sprzedaży nie wskazują na wyraźny wpływ kryzysu światowego na analizowane podmioty gospodarcze.

Wskaźnik ROE jest jednym z najważniejszych kryteriów oceny działalności przedsiębiorstwa, gdyż informuje o zyskowności zainwestowanych w firmie kapitałów własnych. Wskaźnik ten w zakładach górniczych funkcjonujących w naszym kraju jest, ogólnie biorąc, stosunkowo wysoki, gdyż w niewielkim stopniu finansują one swoją działalność kapitałem obcym. Im wyższa jest wartość wskaźnika zwrotu z kapitału własnego, tym korzystniejsza sytuacja finansowa przedsiębiorstwa, gdyż wyższa efektywność kapitału własnego jest realną przesłanką uzyskiwania wyższych kwot dywidendy przez właścicieli oraz stwarza możliwość dalszego rozwoju przedsiębiorstwa.

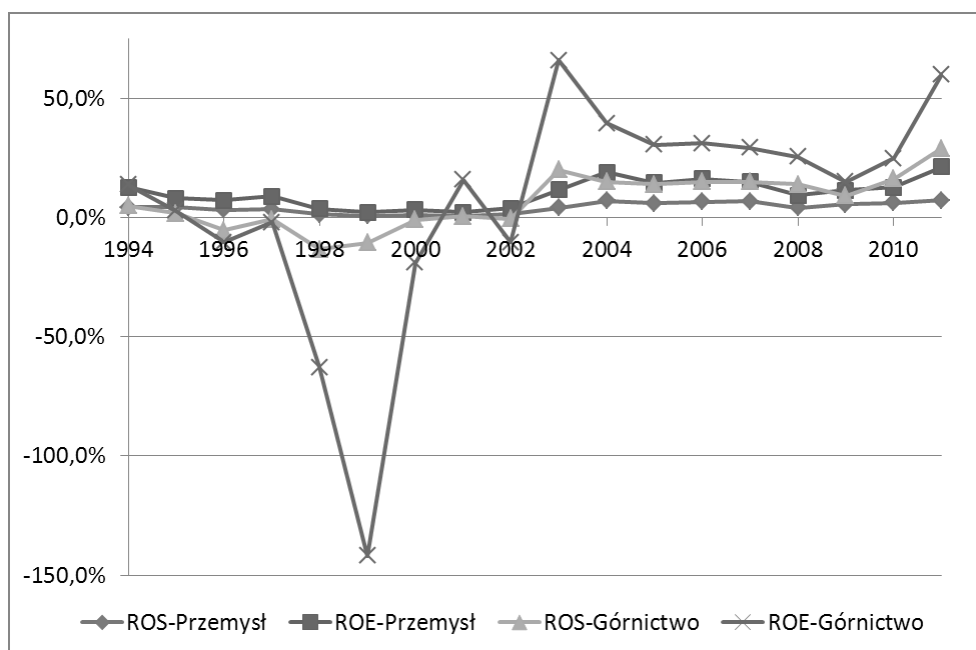
Duże zróżnicowanie wskaźnika ROE w sekcji górnictwo i kopalnictwo wynika z jednej strony z faktu, że w okresie restrukturyzacji wiele zakładów górniczych uzyskiwało ujemne wyniki finansowe z drugiej natomiast, dużych zmian w wielkości zaangażowanego kapitału własnego (przemiany własnościowe). Takie kształtowanie się wskaźnika ROE dotyczy okresu do 2003 roku. Po tym okresie wskaźnik ten, mimo iż się obniża do roku 2009, to jednak jest dużo wyższy niż w całym przemyśle. Średnie wartości tego wskaźnika z okresu 2003-2011 wynoszą: 34,5 % w górnictwie oraz 14,6 % w przemyśle.

Porównując generalnie występujące w latach 1994-2011 dwa okresy spowolnienia gospodarczego, utożsamiane z kryzysem, stwierdzić należy, że:

1. Okres pierwszy obejmujący lata 2001-2002 charakteryzuje się dużo niższą efektywnością osiąganą przez przedsiębiorstwa niż w drugim okresie zapoczątkowanym kryzysem gospodarki światowej w roku 2008. W Polsce, drugi okres charakteryzuje się spadkiem dynamiki PKB – wskaźnika mierzącego całą gospodarkę kraju, gdyż w odniesieniu do analizowanych sekcji przemysłu nie

obserwujemy spowolnieni, a wręcz przeciwnie w okresie tym obserwujemy wzrost wyników finansowych i poprawę efektywności.

2. Wyższa obecnie efektywność podmiotów gospodarczych funkcjonujących w ramach sekcji górnictwo i wydobywanie niż tych funkcjonujących w całym przemyśle, wskazuje na pozytywne rezultaty przeprowadzonych w branży wydobywczej procesów restrukturyzacyjnych.
3. Wydaje się, że znacznie wyższa efektywność osiągnięta obecnie w stosunku do pierwszego okresu wynika z większych możliwości finansowania działalności oraz szerszych możliwości dostępu do zewnętrznych źródeł kapitału.

Rys. 5. Kształtowanie się wskaźników rentowności sprzedaży (ROS) oraz rentowności kapitału własnego (ROE) w sekcji górnictwo i wydobywanie oraz całym przemyśle

5. Zakończenie

Zapoczątkowany we wrześniu 2008 roku w Stanach Zjednoczonych kryzys systemu finansowego spowodował nienotowane od wielu lat trudności obserwowane w gospodarce większości krajów europejskich. System finansowy jest bowiem niezmiernie ważnym elementem finansującym działalność inwestycyjną i produkcyjną podmiotów gospodarczych funkcjonujących w przemyśle. Dostęp do efektywnych, zewnętrznych źródeł kapitału jest niezbędnym czynnikiem warunkującym efektywną działalność operacyjną. Górnictwo jest w tym względzie branżą szczególną, ze względu na wysoką kapitałochłonność produkcji oraz realną w warunkach naszego kraju możliwość dostępu do kapitału. Z drugiej strony branża ta jest uzależniona od zmiennej koniunktury na rynkach surowców mineralnych, których ceny, szczególnie na surowce energetyczne mogą wzrastać w sytuacjach kryzysowych, wpływając korzystnie na rezultaty ekonomiczne zakładów górniczych.

Przeprowadzona analiza efektywności podmiotów gospodarczych funkcjonujących w przemyśle, nie wskazuje na szczególne trudności w obecnej fazie kryzysu. Po spadku wyników finansowych w roku 2008, przez trzy kolejne lata wykazują one znaczną poprawę. Odnosi się to także do górnictwa, co ma ważne znaczenie w związku z sytuacją, w jakiej ono się znajduje po etapie gruntownych procesów restrukturyzacyjnych. Nie oznacza to, że sytuacja ta nie ulegnie pogorszeniu w kolejnych latach, gdy skutki kryzysu światowego w większym stopniu przeniosą się do polskiej gospodarki. Dotyczy to szczególnie możliwości utraty części rynków zagranicznych i konieczności ograniczenia poziomu produkcji.

Przeprowadzona analiza porównawcza dotyczyła rezultatów ekonomicznych podmiotów gospodarczych wyrażonych nominalnie, czyli w cenach bieżących danego roku. Ma, więc charakter oceny względnej. Wnioski z niej wynikające są jednak słuszne także w przypadku analizy wskaźników wyrażonych w cenach stałych, gdyż relacje zachodzące między nimi mają w przypadku realnych ich wartości podobnych charakter.

Literatura

1. Dresler Z.: Efektywność przedsiębiorstw w okresach kryzysu. Uniwersytet Ekonomiczny. Kraków, 2012.
2. Franik T.: Efektywność wykorzystania trwałych składników majątkowych w górnictwie oraz przemyśle w Polsce. Komputerowo zintegrowane zarządzanie. Oficyna wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją. Opole, 2011.
3. Franik T.: Dynamika inwestowania w górnictwie w okresie przemian gospodarczych w Polsce. Przegląd Górniczy 9/2010.
4. Franik T.: Zmiany nakładów czynników produkcji w górnictwie w warunkach kryzysu gospodarczego. Zachowania przedsiębiorcze w sytuacjach kryzysowych. ADVERT. Gliwice 2010.
5. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa, 1995–2012.
6. Kijewska A., Przybyła H.: Rola i znaczenie cech przywódczych w sytuacjach kryzysowych. Zachowania przedsiębiorcze w sytuacjach kryzysowych. ADVERT. Gliwice 2010.
7. Kotowska B., Uziębło A., Wyszowska-Kaniewska O.: Analiza finansowa w przedsiębiorstwie. Wyd. CeDeWu, Warszawa 2010.
8. Czekaj J., Dresler Z.: Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Podstawy teorii. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Praca naukowa dofinansowana przez MNiSW – praca statutowa: 11.11.100.693.

Dr inż. Tadeusz FRANIK, lic. Ewa FRANIK
Katedra Ekonomiki i Zarządzania w Przemysle
AGH Akademia Górniczo-Hutnicza im. St. Staszica
30-059 Kraków al. Mickiewicza 30
tel.: (0-12) 617 21 37
e-mail: franik@agh.edu.pl